

Αθωνικά Τετράδια: Το νέο επιστημονικό περιοδικό για το Άγιον Όρος

/ [Πεμπτούσια](#)

Την έλλειψη ενός αυστηρά επιστημονικού περιοδικού αφιερωμένου αποκλειστικά στην ιστορική, φιλολογική και αρχαιολογική έρευνα του Αγίου Όρους έρχεται να καλύψει η έκδοση του περιοδικού *Αθωνικά Τετράδια*, του οποίου το πρώτο τεύχος μόλις κυκλοφόρησε από τις «Εκδόσεις Μυγδονία».

Στο ιδρυτικό κείμενό της η Συντακτική Επιτροπή, που αποτελείται από τους Νικόλαο Μπονόβα, Μιλτιάδη Πολυβίου, Γεώργιο Φουστέρη και Φαίδωνα Χατζηαντωνίου, σημειώνει: «έχουμε την ελπίδα ότι όσοι θητεύουν στον ίδιο ερευνητικό χώρο θα δουν θετικά την πρωτοβουλία μας και θα αντιμετωπίσουν τα *Αθωνικά Τετράδια* σαν μια κοινή υπόθεση όλων μας, έτσι ώστε, με την βοήθειά τους, να μπορέσουμε να τα καταστήσουμε τον ελλείποντα πόλο συσπείρωσης και επικοινωνίας της αγιορείτικης επιστημονικής κοινότητας».

Στο πρώτο τεύχος του περιοδικού περιλαμβάνονται κείμενα γύρω από την Ιστορία, την Αρχιτεκτονική, τις Εικαστικές Τέχνες και την Μουσική του Αγίου Όρους. Όπως σε κάθε τεύχος των *Αθωνικών Τετραδίων*, έτσι και στο πρώτο τεύχος περιλαμβάνεται η αναδημοσίευση, σχολιασμένη, ενός δυσεύρετου κειμένου για το Άγιον Όρος, καθώς επίσης και η βιβλιοκρισία πρόσφατων εκδόσεων με αγιορείτικη θεματική.

ΑΘΩΝΙΚΑ ΤΕΤΡΑΔΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Τεύχος 1 • 2014

MIRJANA ŽIVOJINOVIĆ: Οι Καταλανοί στο Άγιον Όρος σύμφωνα με τον Βίο του Αρχιεπισκόπου Δανιήλ του Β΄ • ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΠΙΤΣΑΚΗΣ: Σχετικά με την πεπλανημένη απόδοση στον άγιο Νικόδημο δύο ποιητικών κειμένων • ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ Δ. ΠΟΥΛΥΒΙΟΥ: Ο σκευοφύλαξ Φιλόθεος ο εκ Μουντανείων και άλλοι Μουδανιώτες μοναχοί της Μονής Βατοπεδίου • μοναχός ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΞΗΡΟΠΟΤΑΜΗΝΟΣ: Επιστολή του Πέτρου Φιλανθίδη σχετικά με την μελοποίηση δοξαστικού τῶν ἁγίων Τεσσαράκοντα • ΒΑΣΙΛΗΣ ΜΕΣΣΗΣ: Τρουλλαία παραβήματα σε ναούς του Αγίου Όρους • ΠΕΤΡΟΣ ΚΑΦΟΥΔΑΣ: Το κωδωνοστάσιο της Μονής Αγίου Παύλου στο Άγιον Όρος • ΣΩΤΗΡΗΣ ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ: Το Κελλί των Αγίων Θεοδώρων στην Προβάτα • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΙΑΚΟΣ: Η Ξυλογλυπτική στο Άγιον Όρος τον 16^ο και 17^ο αιώνα: από την πρώτη παραγωγή και τα επίσημα έργα στους μοναχούς τεχνίτες • ΘΩΜΑΣ ΖΗΚΟΣ: Η καλλιτεχνική δραστηριότητα του Καστοριανού ζωγράφου Αθανασίου Παναγιώτου (1848-1938) στο Άγιον Όρος • ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΧΑΤΖΗΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Άγνωστες φορητές εικόνες της σχολής του Διονυσίου του εκ Φουρνά στην Κύπρο • ΦΑΙΔΩΝ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ: Ιωσήφ Γεωργερίνη Περιγραφή του Όρους Άθω • ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ: Γεώργιος Δ. Τσιμπούκης, Η Αποκάλυψη του Ιωάννη στη μνημειακή ζωγραφική του Αγίου Όρους

Οι συνεργασίες του πρώτου τεύχους έχουν ως ακολούθως:

Στο άρθρο της με τίτλο «Οι Καταλανοί στο Άγιον Όρος σύμφωνα με τον Βίο του Αρχιεπισκόπου Δανιήλ Β΄», η ακαδημαϊκός Μίργιανα Ζιβογίνοβιτς, της Σερβικής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών, αναφέρεται στην επιδρομή της Καταλανικής Εταιρείας εναντίον του Αγίου Όρους που διήρκεσε σχεδόν δύο χρόνια, από το καλοκαίρι του 1307 ως την άνοιξη του 1309. Για την περιγραφή των εχθρικών επιθέσεων, για τις οποίες οι βυζαντινές πηγές δίνουν ελάχιστες πληροφορίες, η Σερβίδα βυζαντινολόγος ανατρέχει στον Βίο του αρχιεπισκόπου Δανιήλ Β΄, ο οποίος, ως ηγούμενος της Μονής Χιλανδαρίου καθ' όλη τη διάρκεια της επιδρομής ηγείτο της άμυνας και επομένως ήταν, όπως και ο βιογράφος του, αυτόπτης μάρτυρας των δραματικών εκείνων γεγονότων. Σε παράρτημα, ένα εκτενές

απόσπασμα του *Βίου* αναφέρεται στις επιθέσεις εναντίον του σερβικού μοναστηριού αλλά και στα δεινά που προκάλεσαν οι επιδρομές σε ολόκληρη την αθωνική χερσόνησο.

Στο άρθρο του με τίτλο «Σχετικά με την πεπλανημένη απόδοση στον άγιο Νικόδημο δύο ποιητικών κειμένων» ο Κωνσταντίνος Πιτσάκης, καθηγητής της Ιστορίας του Δικαίου στη Νομική Σχολή του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, αναφέρεται σε δύο στιχουργήματα που από τον 19ο αιώνα ενσωματώθηκαν σε λειτουργικά κείμενα της Εκκλησίας, τα οποία, όπως αποδεικνύει ο συγγραφέας, λανθασμένα αποδόθηκαν στον άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη.

Στο άρθρο του με τίτλο «Ο σκευοφύλαξ Φιλόθεος ο εκ Μουντανείων και άλλοι Μουδανιώτες μοναχοί της Μονής Βατοπεδίου» ο δρ. Αρχιτεκτονικής Μιλτιάδης Πολυβίου παρουσιάζει αδημοσίευτα έγγραφα από το πλούσιο Αρχείο της Μονής που περιέχουν ενδιαφέροντα στοιχεία γύρω από την προσωπικότητα και τις ασχολίες του σκευοφύλακος Φιλόθεου και του μοναχού Ιερεμία, οι οποίοι ανήκουν στη χορεία των μοναχών δωρητών της Μονής Βατοπεδίου κατά τον 18ο και 19ο αιώνα.

Σε μία επιστολή του Μικρασιάτη λόγιου μουσικού του 19ου αιώνα Πέτρου Φιλανθίδη, που φυλάσσεται στο Αρχείο της Μονής Ξηροποτάμου, αναφέρεται το άρθρο του μοναχού Ζαχαρία Ξηροποταμηνού, ο οποίος επίσης σκιαγραφεί συνοπτικά την προσωπικότητα και το έργο του αποστολέα. Το ενδιαφέρον της επιστολής έγκειται στις ιστορικές πληροφορίες που περιέχει σχετικά, τόσο με τη

σχέση του Φιλανθίδη με την Μονή Ξηροποτάμου όσο και με την μελοποίηση ενός Δοξαστικού των προστατών της Μονής αγίων Τεσσαράκοντα που του έχουν αποστείλει οι Ξηροποταμηνοί πατέρες, και το οποίο παραμένει αταύτιστο.

«Το κωδωνοστάσιο της Μονής Αγίου Παύλου» είναι ο τίτλος του άρθρου του αρχαιολόγου Πέτρου Καψούδα. Κτισμένο το 1819-20, το κωδωνοστάσιο, έργο του Τήνιου γλύπτη Χατζησίμου Νικολάου, αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα ελληνικού κωδωνοστασίου του 19ου αιώνα, με αξιοπρόσεκτες κατασκευαστικές και αισθητικές αρχές. Το κτίριο εντάσσεται στο πρόγραμμα επέκτασης του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής, που είχε προγραμματίσει ο ηγούμενος Άνθιμος, μνημένος από χρόνια στη Φιλική Εταιρεία.

Μια εμπεριστατωμένη εξέταση της αρχιτεκτονικής του Κελλιού των Αγίων Θεοδώρων στην Προβάτα, περιοχή Μεγίστης Λαύρας, που χρονολογείται στο 1881, αποτελεί συμβολή του δρ. Αρχιτεκτονικής Σωτήρη Βογιατζή στην ιστορική, αρχιτεκτονική και τυπολογική έρευνα γύρω από τα μεμονωμένα κτίρια του κελλιωτικού μοναχισμού (κελλιά, καθίσματα, καλύβες) στο Άγιον Όρος.

Στο άρθρο του δρ. Αρχαιολογίας Δημήτρη Λιάκου με τίτλο «Η ξυλογλυπτική στο Άγιον Όρος τον 16ο και 17ο αιώνα» σκιαγραφείται η ξυλογλυπτική σε μία εποχή στην οποία σημειώνεται η μετάβαση από τα πρώιμα και κατά κύριο λόγο επείσακτα έργα στις δημιουργίες των μοναχών τεχνιτών. Τα συμπεράσματα του συγγραφέα συνοψίζονται, αφενός στην πρώιμη παραγωγή τέμπλων με γραπτό κατά κύριο λόγο διάκοσμο και λιτά ξυλόγλυπτα μέρη και αφετέρου στο ζήτημα των διαφόρων επιδράσεων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του ύφους και του χαρακτήρα της ξυλογλυπτικής στην συγκεκριμένη περίοδο.

Στο άρθρο του «Η καλλιτεχνική δραστηριότητα του Καστοριανού ζωγράφου Αθανασίου Παναγιώτου (1848-1938) στο Άγιον Όρος», ο δρ. Θεολογίας Θωμάς Ζήκος αναφέρεται στον πρόσφατο εντοπισμό εικόνων ενός από τους λαϊκούς ζωγράφους που στα τέλη του 19ου αιώνα όχι μόνο επισκέπτονταν το Άγιον Όρος ως προσκυνητές αλλά και διέμεναν για μεγάλες χρονικές περιόδους δηλώνοντας ως τόπο διαμονής τις Καρυές. Ο συγγραφέας ανιχνεύει την περίπτωση του Αθανασίου Παναγιώτου, ο οποίος, όταν σε νεαρή ηλικία αποφάσισε να ασχοληθεί με τη ζωγραφική, πήγε στις Καρυές για να διδαχθεί τη ζωγραφική από έμπειρους ζωγράφους που εργάζονταν εκεί.

Η έρευνα της επίδρασης της αγιορείτικης ζωγραφικής στο καλλιτεχνικό και πνευματικό πεδίο της Κύπρου έχει ξεκινήσει τα τελευταία χρόνια και κατέδειξε τους στενούς δεσμούς Κύπρου και Αγίου Όρους που αναπτύχθηκαν ήδη στους μεταβυζαντινούς χρόνους. Αγιορείτες ζωγράφοι, με την καταξίωσή τους στη

συνείδηση των πιστών, επηρέασαν τη δημιουργία έργων στην Κύπρο. Στο άρθρο του «Άγνωστες φορητές εικόνες της Σχολής του Διονυσίου του εκ Φουρνά στην Κύπρο», ο δρ Αρχαιολογίας Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου αναφέρεται σε σύνολα εικόνων που βρίσκονται σε ναούς των χωριών Κοιλάνι (επαρχία Λεμεσού) και Κίτι (επαρχία Λάρνακας) καθώς και στο Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ στη Λευκωσία, με προέλευση από το περιβάλλον του Διονυσίου του εκ Φουρνά στις Καρυές.

Το έργο του Ιωσήφ Γεωργιρήνη, αρχιεπισκόπου Σάμου (1666-1672), *Μία περιγραφή της παρούσας κατάστασης της Σάμου, της Ικαρίας, της Πάτμου και του Όρους Άθω* σώζεται στην αγγλική μετάφραση που κυκλοφόρησε το 1678, ενώ το ελληνικό πρωτότυπο έχει χαθεί. Ο αρχιτέκτων-αναστηλωτής Φαίδων Χατζηαντωνίου μεταφράζει από τα αγγλικά και σχολιάζει το κεφάλαιο που αναφέρεται στο Άγιον Όρος, ενώ στο εκτενές *Επίμετρο* διερευνά επεισόδια από τον βίο του Γεωργιρήνη ακολουθώντας τα ίχνη του στην Ιταλία, στο Παρίσι και στην Αγγλία (όπου πρωταγωνιστεί στις προσπάθειες για την ίδρυση ελληνικής εκκλησίας στο Λονδίνο και ελληνικού κολλεγίου στην Οξφόρδη), εντοπίζει την ύπαρξη άλλων σωζόμενων γραπτών του και αναψηλαφεί ζητήματα που αφορούν στις σχέσεις των Ελλήνων με την Δύση κατά τον 17ο αιώνα.

Την βιβλιοκρισία της μελέτης του Γεωργίου Τσιμπούκη *Η Αποκάλυψη του Ιωάννη στη μνημειακή ζωγραφική του Αγίου Όρους* κάνει ο δρ. Ιστορίας της Τέχνης Νικόλαος Γραίκος, ο οποίος περιγράφει τα θέματα που αναπτύσσονται σε τέσσερα βασικά κεφάλαια του κρινόμενου βιβλίου και σε δύο παραρτήματα με καταλόγους, ευρετήρια, σχέδια και πίνακες εικονογραφικών συνόλων. Στο κείμενο του Νικ. Γραίκου παρουσιάζονται συνοπτικά οι κατευθύνσεις της μελέτης κατά κεφάλαιο: μία εκτενής εισαγωγή στη θεολογική προσέγγιση του βιβλίου της *Αποκάλυψης* και στην εικονογραφική εξέλιξη του θέματος στην Δύση και στην Ανατολή (πρώτο κεφάλαιο)· συνοπτική παρουσίαση των δέκα αγιορείτικων εικονογραφικών κύκλων και βιβλιογραφική τους τεκμηρίωση (δεύτερο κεφάλαιο)· ανάλυση της αποκαλυπτικής εικονογραφίας σε είκοσι τέσσερις σκηνές, που ως επί το πλείστον ανταποκρίνονται στην ταξινόμηση του Διονυσίου του εκ Φουρνά, και σε συνάρτηση με τους δέκα αγιορείτικούς κύκλους (τρίτο κεφάλαιο)· παρατηρήσεις και συμπεράσματα (τέταρτο κεφάλαιο).